

IRAK TÜRKMENLERİ ARASINDA BAZI HAYVANLAR ETRAFINDA OLUŞAN HALK EDEBİYATI ÜRÜNLERİNİN İNCELENMESİ*

Study of the Productions of Popular Literature About Some Animals Among Iraqi Turkmen

Doç. Dr. Necdet Yaşar BAYATLI**

ÖZ

Hayvanlarla ilgili anlatılar, Türk kültürü ve edebiyatında oldukça önemli bir yere sahiptir. Hayatın muhtelif safhalarında hayvanlarla ilgili halk arasında dilden dile anlatılan ve nesilden nesle aktarılan birçok ürün karşımıza çıkar. Teknolojinin gelişmesi ve hayat şartlarının değişmesi neticesinde söz konusu ürünlerin birçoğu unutulmaya yüz tutmuştur. Irak Türkmenleri de diğer Türk toplulukları gibi oldukça zengin bir halk kültürüne ve edebiyatına sahiptir. Türk kültürü ve edebiyatının bütün ürün ve unsurlarıyla günümüze kadar muhafaza edebilen Irak Türkmenleri, Anadolu'dan farklı bir coğrafyada yaşamış olmalarına rağmen kültürlerini, edebiyatlarını, dillerini ve benliklerini hiç yitirmemişlerdir. Bu çalışmada Irak Türkmen halk kültüründe varlığını sürdüren çeşitli hayvanlarla ilgili anlatı, yorum, benzetme, atasözü, deyim ve bilmece yazılı ve sözlü kaynaklardan tespit edilmiş, derlenmiş ve tahlil edilmiştir. Çalışmada hayvanlar alfabetik sıraya göre verilmiş, öncelikli olarak halk arasında hayvanlarla ilgili dilden dile dolaşan ve aktarılan anlatı ve yorumlar üzerinde durulmuş, daha sonra söz konusu hayvanlarla ilgili atasözü, deyim ve bilmece örnekler verilmiştir. Çalışmada yer alan diğer unsurlar için de aynı metod kullanılmıştır. İncelemenin başında hayvanın Türk halk kültürü ve edebiyatındaki yeri üzerine durulmuştur. Konu ile ilgili tespit edilen bilgilerin Anadolu ve Türk dünyasının birçok yerinde mevcut olanlara benzediği ve hatta aralarında herhangi bir farkın bulunmadığı görülmüştür. Hayvanlarla ilgili verilerde İslam dininin etkisi açık olduğu ifade edilebilir. Aynı zamanda söz konusu hayvanlar, İslamiyet öncesi Türk inanç sisteminde de yer almıştır. Teknolojinin gelişmesi ve hayatın bütün alanlarını etkilemesine rağmen çalışmada yer alan bilgilerin tamamının Türkmenler arasında canlı bir şekilde yaşadığı görülmüştür. Nitekim insanların olumlu ve olumsuz özelliklerini ifade etmekte hayvanların özelliklerinden yararlandığı görülmüştür. Bu hususun hem şehir de hem köy ortamında yaşayan Türkmenler için geçerli olduğu söylenebilir.

Anahtar Kelimeler

Irak Türkmenleri, halk kültürü ve edebiyatı, hayvanlarla ilgili anlatı ve inanışlar, atasözü, bilmece.

ABSTRACT

The animals occupy an important place in the productions of folk literature and folk culture, as there are many productions of Turkish popular culture and folk literature about animals which circulates among the public and transmitted from one generation to another. As a result of technology development and conditions of life, people started to forget most of these productions. Iraqi Turkmen as other Turkish communities have a rich folk culture and folk literature; they were capable of maintaining it till this day. They have all productions and elements of folk literature and culture. Despite they lived in different geography from Anatolia, they maintain their Turkish literature, culture and language in addition to their existence. Tales, comments, metaphors, proverbs, metaphorical terms and puzzles about some animals in the folk literature of Iraqi Turkmen were discussed in this study; where they were collected from oral and literal sources. The research studies the animal alphabetically; at first the research discussed related comments among Turkmen then it discusses the proverbs, metaphorical terms and puzzles. It's worth to mention that at the beginning of the study, we show the place that animal occupies in both folk culture and folk literature. The information that was found in this study is similar to the information in Anatolia and all Turkish places and there's no difference between them. Based on information gained via this study that, there is an Islamic influence regarding animals and at the same time, these animals are indicated in the Turkish religion system throughout pre-Islam period, in spite of the technological development and its impact on different fields of life at present but information tackled in this study still existing among Iraqi Turkmen sect, especially they make use of these animals characteristics to express the positive and negative features of humans, this characteristic is still found among Turkmens residing at cities, villages and rural areas too.

Key Words

Irak Turkmen, folk culture and folk literature, narratives and beliefs about animals, proverb, riddle.

* Geliş tarihi: 3 Temmuz 2018 - Kabul tarihi: 10 Eylül 2018 / Bayatlı, Necdet Yaşar. "Irak Türkmenleri Arasında Bazı Hayvanlar Etrafında Oluşan Halk Edebiyatı Ürünlerinin İncelenmesi" *Milli Folklor* 119 (Güz 2018): 152-163

** Bağdat Üniversitesi Diller Fakültesi Türk Dili Bölümü, Bağdat/İrak, najdatmurad@gmail.com

Giriş

Tarih boyunca Türkler, farklı coğrafyalarda hüküm sürmüş çeşitli toplumlarla bir arada yaşayarak ilişkide bulunmuş; toplulukları hem etkilemiş hem de onlardan etkilenmiştir. Bu etkileşim başta dinî inanç olmak üzere hayat tarzı ve kültür unsurlarının hemen hemen tamamında karşımıza çıkar. Oldukça önemli bir kültür unsuru sayılan hayvanlara dair inanç örüntüleri de bu etkileşimden payını almıştır.

Hayvanlar, Türk insanının sosyal hayatında çok önemli bir yere sahiptir. Türk halk edebiyatının bütün türlerinde, doğum-evlenme-ölüm olarak nitelenen geçiş dönemi pratiklerinde ve folklorun diğer alanlarında da hayvanlarla ilgili anlatı ve ritüellere rastlanır. Hayvanlar, bireyin yaşantısının her alanında yanında olmuştur. Bu durumun Türk kültüründe hayvan kültürünün oluşmasına yol açtığı söylenebilir. Söz konusu hayvan kültürleri çalışmada; kurt, at, geyik gibi alt başlıklara ayrılarak incelenmiştir. Bu alt başlıklar arasında her ne kadar kurt ve atın ön plana çıktığı belirlense de diğer hayvanların da kayda değer şekilde ele alındığı görülmüştür.

“Eski Türk boylarının bir kısmı, hayvandan türediklerine inanmışlardır” (Ögel 2003 C1: 13). “Bu inanç çerçevesinde Türkler ve Moğollar hayvanları ecdat olarak görmüşlerdir” (Roux 1998:143). “Göktürklerle ait “Bozkurt” ve “Ergenekon”, Uygurlara ait “Türeyiş” destanlarında Türklerin bir kurttan türediklerine işaret edilmektedir” (Gömeç 2009:155, 230). “Kurttan türemiş olduklarına inan Göktürklerin bayraklarının tepesinde kurt başı bulunduğu görülmektedir” (Ögel 2003 C1:23).

“Türkler kurtla birlikte ata da büyük sevgi göstermişler, onu da kadın ve silah gibi namusları bilmişlerdir.

Eski Türklerde Gök Tanrı, atalara ve tabiat güçlerine kurban kesilmiş, kurban edilen hayvanın da erkek olmasına dikkat edilmiştir. Kutsal bir varlık derecesine yükseltelen, eski çağlardan itibaren ülkenin savunmasında önemli görevler yüklenmiş olan atın ihmali de kabul edilmez bir durum olarak görülmüştür” (Doğan 2002:616).

“Türkler arasında eski çağlardan beri siyasi, dini, iktisadi ve içtimai hayatta merkezi bir konuma ve role sahip olan ve sürüler hâlinde yetiştirilen atın eti yenmiş ve kurban olarak sunulmuştur. Türkler yıllık olarak özellikle savaş atlarından binlercesini yabancı ülkelere ihraç etmiş ve geçimlerini sağlamışlardır” (Kafesoğlu 2004: 220-221). “Eski Uygurlar, hayvancılık hakkında sahip oldukları bilgi ve tecrübelerden dolayı hep aynı renkte ve cinsten at yetiştirmiştir. Bu durum hiç kolay değildir” (Ögel 2001-I:85). “Atın menşei gök, rüzgâr, mağara-toprak ve su olmak üzere dörde ayrılır” (Elçin 1997: 502-506; Küçükbasmacı 2013:210).

“Kurt ve at gibi geyiğin de Türk kültüründe önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir. Geyik tıpkı Bozkurt gibi bazı Türk boylarının sembolü olmuştur. Bu bakımdan Türk mit ve efsanelerinde geyik motifine sıkça rastlanır. Geyik motifi, dilimizde, edebiyatımızda, halımızda, kilimimizde; velhasıl bütün sosyal hayatımızda farklı renk ve şekillerde yer alır” (Aytaş 1999:161). “Geyik, Türklerin İslam medeniyet dairesine girmesinden sonra ise İbrahim Ethem, Hamza, Ömer gibi din ulularının menkıbelerine de konu olmuş; benzer şekilde Kral Dantipala, Buda ve Hubertus-Sage vakalarında da geyik önemli bir inanç ve anlatı unsuru olarak karşımıza çıkmıştır” (Çağatay 1956: 157).

Türk kültürü ve mitolojisinde hayvanlar kurt, at ve geyikten ibaret de-

ğildir. Sözelimi Türk kültürünün zenginliğini ve çeşitliğini içinde barındıran Dede Korkut Kitabı'nda büyükbaş, evcil ve yabancı hayvanların yanı sıra zar kanatlılar, yüzer olanlar ve asalak böceklerin adı geçtiği (Türktaş 2013: 1012-1093) görülmektedir. “*Divanü Lügâti't Türk'te de evcil ve yabancı olmak üzere 272 hayvan adının geçtiği tespit edilmiştir*” (Gül 2015:1-24). Görüleceği üzere Türk kültüründe yazılı kaynaklarda hayvanlar önemli bir yer tutar. Türk milletini Irak coğrafyasında temsil eden Türkmenlerin halk edebiyatında da hayvanlarla ilgili zengin bir malzemeye tesadüf edilir. Bu çalışmada Irak Türkmen halk kültürü ve edebiyatında varlığını sürdüren ve halk arasında yaşama-ya devam eden hayvanlarla ilgili yorum, benzetme, atasözü, deyim ve bilmece gibi çeşitli anlatılar tespit edilerek tahlil edilmiştir. Çalışmada hayvanlar alfabetik sıraya göre ele alınmış, önce halk arasında hayvanlarla ilgili dilden dile dolaşan ve aktarılan anlatı ve yorumlar üzerine durulmuş, daha sonra söz konusu hayvanla ilgili atasözü, deyim ve bilmecelerden örnekler verilmiştir. Çalışmada yer verilen akrep, deve, eşek, inek, horoz, karga, karınca, kaplumbağa, katır, kurt, kedi, tavuk, tilki ve yılan olmak üzere on dört hayvana ait bilgiye, farklı sözlü ve yazılı kaynaklardan erişilmiştir.

1. Akreple İlgili Anlatı ve İnanışlar

Akrep, Irak Türkmenleri arasında “eçerep” şeklinde telaffuz edilmektedir. Türkmenler arasında konuşma dilinde gizlice iş çevirip kötülük yapanlar akrebe benzetilir.

Akrep her zaman bir korku kaynağı olmuştur. Hatta halk arasından şöyle bir anlatı tespit edilmiştir: “Osmanlı döneminde muhtarlık görevi ihdas edilince kimse kolay kolay bu görevi kabul etmemiştir. Çünkü muhtar

ya devlete ya da halka yalan söylemek zorunda kalır. Yalan söyleyenin mezarına da akrep gireceğine inanıldığından halk bu göreve pek sıcak bakmamıştır” (KK4).

Akrep ile ilgili diğer inanışlar ise şöyledir: “Halk arasında mevcut inanca göre akrepler farklı millet ve topluluklara mensuptur. Bu yüzden hacim ve şekillerinde farklılık görülmektedir” (KK4). “Rüyasında bir akrebi öldürdüğünü görenin, düşmanını öldürdüğüne/öldüreceğine inanılır. Bununla birlikte rüyada akrep eti yeme, haram mal yediğine/yiyeceğine işaret sayılır” (KK1). “Karnında akrep gören kadının ileride kendine düşman olacak bir evlada sahip olacağına inanılır” (KK1). Ayrıca akreple ilgili Irak Türkmenleri arasında ‘Akrep balası, nenesini yer’, ‘Akrep balasını qarnında besler’ (Zabıt 1962: 59) gibi atasözleri bulunmaktadır. Irak Türkmenleri arasında akreple ilgili tespit edilen ve cevabı akrep olan bilmece ise şöyledir:

“Qeredi hindi dogü (Siyahtır Hindistanlı değıl)

İğnesi var dıxtor dogü

(İğnesi var doktor değıl)

Tespihi var mulla dogü

(Tespihi var molla değıl)” (Kerkük

1974: 51)

2. Deveyle İlgili Anlatı ve İnanışlar

Deve kelimesi, Irak Türkmenleri arasında Türkiye Türkçesinde olduğu gibi telaffuz edilmektedir. Türkmenler arasında konuşma dilinde çok iri cüsseli olanların deveye benzetildiği görülür.

Bunun dışında deveyle ilgili inanışlar şöyledir: “Rüyasında deveye binen bekâr kızın yakın zamanda evleneceğine; çarşı ortasında deveye binen adamın yakında acılarla boğuşacağına inanılır. Rüyada deve başı yeme, o kişi hakkında gıybet edileceğine delalettir.

Bununla birlikte evli kadın eşinin gıyabında kendini deveye binmiş olarak görürse, bu rüya gurbete gitmiş kocasının kısa zamanda döneceğine yorumlanır” (KK3).

Irak Türkmen halk edebiyatında deveyle ilgili ‘deve dallalı kimin gezmek’, ‘deve hamama girip’, ‘deve kimin gevşemeğ’, ‘deve qoz (ceviz) sıçarken’, ‘deve yapmağ/ etmeğ’, ‘deveden düşüp hop hopundan düşmemeğ’; ‘deveden qulağ almağ’, ‘deveni bariyla yemeğ’, ‘deveni bir ciger için boğmağ’, ‘deveni çömçeyle suvarmağ (sulamak)’ (Vasfi 2001:76-77) gibi deyimler ve ‘deve ırağna, qatır dırnağına baxar’, ‘deve öz qamburunu görmez’, ‘deveçiyden qaxıp oturan qapısını böyük edeceğ’, ‘deveden böyüg fil var’, ‘deveye dediler bahar geldi, dedi yüküm arxamda/arkamda’, ‘devenin quyruğu yere düşünceye kadar’, ‘Deveye boynuv egridi dediler, haram düzdür dedi ‘deveye dediler boynuv uzundu, uzağ yolu gözlerem dedi’ (Vasfi, 2001:228-229) gibi atasözleri bulunmaktadır. Bununla birlikte ‘Deve deve can deve, gözleri mercan deve’ tekerlemesi de Irak Türkmen çocukları tarafından bilinen bir tekerleme olarak örneklendirilebilir. Irak Türkmenleri arasında deveyle ilgili tespit edilen ve cevabı deve olan bilmece örneklerinden biri ise şöyledir:

“Dört lap bir küp, eğri direk cüt yıldız (Dört lap bir küp, eğri direk çift yıldız)” (Kerkük 1972:48).

3. Eşekle İlgili Anlatı ve İnanışlar

Irak Türkmenleri arasında “eşşeg” şeklinde telaffuz edilen kelime, halk dilinde aptal olanlar ve laf dinleyenler için kullanılır.

Halkın inancına göre eşek, şeytandan emir aldığı için şeytanın dediklerini yapar; dur dediğinde durur, yürü dediğinde yürür. Eşeğe binen eşeğe ne kadar vurursa vursun, eşeğin

şeytandan emir almadan yürümeyeceğine inanılır. Halk anlatılarına göre “Eşek, Hz. Nuh’un gemisine binerken şeytan da onun kuyruğuna yapışmış ve böylece gemiye binerek canını kurtarmıştır. Eşek gemiye binmeseydi bütün insanlığın şeytanın şerrinden kurtulacağına inanılır” (KK8).

Köy ortamında yaşayan Türkmenler arasında ise “Deve ve attan düşenin eşekten düşen kadar zarar görmeyeceği inancı vardır.” (KK9). Hâlbuki deve ve at, eşeğe göre daha yüksek bir hayvandır. Bunun nedeni, şeytanın insana vereceği zarara bağlanabilir.

Ayrıca yaşlıların anlatımına göre “Deccal’ın bineceği eşeğin kuyruğu altından olduğu için onu birçok insan takip edecektir” (KK10) inancı da halk arasında mevcuttur.

Rüyada eşek görmek ise halk belleğinde şöyle yorumlanır: “Rüyasında eşek gören evli kadının yakın zamanda herhangi bir sebepten ötürü eşinden ayrılacağına inanılır. Ayrıca rüyada eşek eti yeme, rüyayı gören insanın zarara uğrayacağına delalet sayılır. Bununla birlikte rüyasında eşek sürüsünü gören kişinin cahil insanlarla arkadaş olacağına, kendini eşeğe bindiğini görenin ise kendisine bol miktarda para geleceğine; eşekle güreştiğini gören kişinin yakında akrabalarından birinin öleceğine yorumlanır. Eşeği rüyasında gören evli adamın, yakında eşinin hamile kalacağına, doğduğunu gören ise rızkının artacağına inanılır” (KK7).

Irak Türkmenleri arasında eşekle ilgili deyim ve atasözlerine de rastlanır: ‘eşşege gücü yetmeyip palanı (semeri) taptamak’, ‘eşşegi at yerine bağlamağ’, ‘eşşeg cennetine getmeğ’, ‘eşşeg beyni yemeğ’, ‘eşşeg damarı tutmağ’, ‘eşşeg kimin bir arpaydan anıqrmağ’, ‘eşşeg o eşekti palanı degi-

şip' (Vasfi 2001:95-96) gibi deyimler ve 'eşşege altun palan vursav gene eşşeg qalı', 'eşşege gücü yetmeyen palanı tutar', 'eşşegi süren gerek osrağına dayansın', 'eşşegin canı yansa attan fazla qaçar', 'eşşegin ölümü arpadan olsun', 'eşşeg işler, at yer' (Vasfi 2001:231-232), 'eşşegi eşşeg ardıca sürerler', 'eşşeg qurta dedi, dayım geldi', 'eşşeg eşşegdi yükü silah da olsa', 'eşşegin palanı çuvala dönüp', 'eşşeg quyruğunda çibin sayırı' (Nacioğlu 2000: 34-35), 'eşşegim ölse bahar geldi', 'eşşege Yasin oxırı' (Terzibaşı 1962:20-21) gibi atasözleri örnek olarak gösterilebilir.

Irak Türkmenleri arasında eşekle ilgili tespit edilen ve cevabı eşek olan bilmece ise şöyledir: "Ustaoğlu ustakar samannan bugrek yapar (Usta oğlu ustakar/sanatkar, samandan gübre yapar)" (KK6)

4. İnekle İlgili Anlatı ve İnanışlar

Irak Türkmenleri arasında "ineg" şeklinde telaffuz edilen hayvan, halk dilinde çok yemek yiyen ve memeleri büyük olan kadınlar için benzetme olarak kullanılır. Ayrıca Türkmenler, kilolu ve tembel kişiler için de "İnek kimindi/gibidir" tabirini kullanır. Rüyada inek görmek, yükselmek, para kazanmak, bol rızık sahibi olmak anlamına gelir. Özellikle rüyasında şişman ineklerin görülmesi hayırlara delalet sayılır. Ayrıca rüyada ineğin sağılması engellenirse hayırlara alamet sayılmaz" (KK5).

Hanekin Türkmenleri arasında ise "Rüyasında ineğe bindiğini veya ineği bağladığını gören kişiye bol miktarda bir servet geleceğine inanılır" (KK2). Bununla birlikte bazı Türkmen köylerinde "Rüyasında ineğinin hizmetçisi tarafından sağıldığını gören kişinin yakın zamanda öleceği ve hizmetçisinin de karısıyla evleneceği yorumu yapılır" (KK10). İlaveten Türkmenler arasında "Rüyada şişman

inekler, gelecek yılların bereketli; zayıf inekler ise gelecek yılların bereketsiz olacağına delalet sayılır" (KK10).

Irak Türkmenleri arasında inekle ilgili "Sen ağa men ağa, inekleri kim sağa", "Zemheride yoğurt isteyen cebinde inek qaldırı" gibi kalıp sözler de bulunmaktadır. Ancak ne yazık ki ne yazılı ne de sözlü kaynaklarda inekle ilgili herhangi bir deyim tespit edilememiştir.

Irak Türkmenleri arasında inekle ilgili tespit edilen ve cevabı inek olan bilmece şöyledir: :

"Süt veri bize, afiyet olsun size

Eti biz yiyerix sütüyden uşağ beslerix" (KK1)

5. Horozla İlgili Anlatı ve İnanışlar

"Irak Türkmenleri arasında 'xoruz/xoruz' şeklinde telaffuz edilen hayvan, halk dilinde sürekli başı ve vücudu dimdik bir şekilde yürüyen insanlar için kullanılır. Eskiden halk arasında kurban kesmeden önce, bir horuz kesilirdi. İnanca göre horoz öbür dünyada kesilecek küçük veya büyükbaş hayvana rehberlik edecektir. Hatta bazen küçük veya büyükbaş hayvanı kestikten sonra tekrar bir horuz kesilir. İnanca göre öbür dünyada bu horoz, kurbanı kesildiği sahibine rehberlik edecektir" (KK5).

Horoz gece ötmeye başlarsa, kötü bir haberin geleceğine inanılır. Bu yüzden ertesi günün sabahında kesilmesi gerekir.

"Sünnet merasimi esnasında da horozla ilgili inançlar mevcuttur. Çocuk tek başına ise veya toplu olarak sünnet edilen çocukların sayısı tek ise onları çift sayıya getirmek için bir horoz kesilir. Kesilen horozun eti tamamen sünnetçiye verilecektir. Böylece sünnet olan çocuğun ileride zürriyetsiz kalmayacağına inanılır" (KK2).

"Rüyada horoz gören hamile kadı-

nın erkek çocuk doğuracağına inanılır. Ayrıca rüyada horoz görmenin tut-saklık anlamına geldiğine de inanılır” (KK6).

Irak Türkmenleri arasında ‘xorızı baynamağ’ (Vasfi, 2001: 122) gibi deyim ve ‘xorız baynamasa da sebbeh olu/gün açılı’, ‘xorız öz küllüğünde xorızdı’ (Vasfi 2001: 238; Zabıt 1962:42; Terzibaşı 1962:57) gibi atasözleri bulunmaktadır.

Irak Türkmenleri arasında horozla ilgili tespit edilen ve cevabı horoz olan bilmece şunlardır:

“Ezan oxırı namaz qılmaz

Ervad alırı nikah qılmaz” (Kerkük1972:51)

“Lalam diyer güç gördüm
(Ağabeyim der güç gördüm)

Güç üstünde hüç gördüm
(Güç üstünde hiç gördüm)

Üzü sümüg başı et

(Yüzü kemik kafası et)

Bir acayıp quş gördüm

(Bir acayıp kuş gördüm)» (Kerkük

1972:52)

“Qaranluğtan qavın çıxtı

(Karalıktan kavun çıktı)

Uzun boylu koxa çıxtı

(Uzun boylu ağa çıktı)

Zamparalığı var

Dellüg börgü var

(Deli borkü var)” (Kerkük 1972:52)

6. Kargayla İlgili Anlatı ve İnanışlar

Irak Türkmenleri arasında ‘qarğa’ şeklinde telaffuz edilen hayvan, halk arasında yüzü çirkin ve sürekli kötü haber getiren kişiler için kullanılır.

Birçok toplulukta olduğu gibi Irak Türkmenleri arasında da kargaya, her zaman kötümserlik simgesi olarak bakılmıştır. Oldukça çirkin bir görüntüye sahip olmasının yanı sıra bir o kadar da çirkin sese sahip olmasından dolayı insanlar onu görmekten ve sesini duymaktan çekinirler. Hatta halk

arasında birilerinden hoşlanılmazsa ona ‘qarğa kimindi’ denilir.

Ayrıca halk inancında karganın görülmesi veya sesinin duyulması bir ölümün vuku bulacağına işaret olarak görülür.

“Yaşlı kadınlar, evlerin avlusunda karganın sesini duyar duymaz mutfığa koşup iki bıçağı birbirine vurur ve ‘pıçaxtan duz, pıçaxtan duz (Bıçakla tuz)’ diye söylenirler. Böylece gelmesi düşünülen ölüm veya kötü olayın önüne geçileceğine inanılır” (KK1).

“Rüyada karganın görülmesi ise, her zaman kötü bir olayın yaşanacağı şeklinde yorumlanır. Rüyada karga görmek, gaddar bir adama, karganın avlaması haram paranın yemesine; karganın sesinin duyulması üzüntü ve sorun yaşanılacağına işaret olarak yorumlanır” (KK8).

“Irak Türkmenleri arasında ‘qarğa qarğaya diyer üzv qeredi’, ‘qarğa balası olanı, sıçmağa vaxıt tapmırı’, ‘qarğa besledim gözüm çıxarttı’, ‘qarğa nedi? qazuğu nedi’ (Terzibaşı 1962: 85-86) gibi atasözleri bulunmaktadır.

Irak Türkmenleri arasında tespit edilen ve cevabı karga olan bilmece şöyledir:

“Qereden ağ (Siyahdan ak)

Qatrannan qere (Katrandan kara)

Pisikten küçük (Kediden küçük)

Deveden üskek (Deveden yüksek)

” (Kerkük 1974: 48)

7. Karıncayla İlgili Anlatı ve İnanışlar

Irak Türkmenleri arasında ‘qarınça’ şeklinde telaffuz edilen hayvan, çalışkanlığın ve emektarlığın sembolü olarak kullanılır. Ayrıca halk dilinde şeker ve tatlıyı görünce koşup yemeğe çalışanlar da karıncaya benzetilir.

Halk inanışında karıncanın öldürülmesi hoş karşılanmaz; öldürmek, caiz değildir. Karıncanın topladığı ve taşıdığı yiyeceğe de dokunulmaz.

“Yatağa karıncanın girmesi, sahibine bol rızık geleceğine işaret sayılır. Bununla birlikte karıncaların toplu olarak göz göre evden çıkmaları, rızık ortadan kaybolacağına yorulur” (KK3). “Halk arasında karıncanın sesinin duyulması hayırlara alamet sayılır” (KK5).

“Rüyada karıncanın görülmesi bir hastanın vefatına; eve karıncanın yiyecek getirmesi hayırlara ve karıncanın evden yiyecek çıkarması kötülüklerle işaret sayılır. Başka bir yoruma göre evli kişinin rüyada karınca görmesi, çok sayıda evlat sahibi olacağına işarettir” (KK2).

Irak Türkmenleri arasında ‘qarınça qaldırınca’, ‘qarınca kimin’, ‘qarınçalanmağ’ (Vasfi 2001:134-135) gibi deyimler ve ‘qarınçanın da düşmanı var’, ‘qarıncaya qederince’, ‘qarınçaya Allah gezep etse ona qanat veri’, ‘qarınçadan ibret al, yazın qışı düşün’ (Terzibaşı 1962: 87; Zabıt 1962:61-62) gibi atasözleri bulunmaktadır.

Karıncayla ilgili Irak Türkmenleri arasında tespit edilen ve cevabı karınca olan bilmece şunlardır:

“Qeredi geçi dogü
(Siyahdır gece değil)
Damı deler sıçan dogü
(Evi deler sıçan gibi)” (Kerkük, 1974: 50)

“Qeredi gece kimin
(Siyahdır gece gibi)
Dam deler sıçan kimin
(Evi deler sıçan gibi)”
“Hemimidi, mimidi
(Ateşlidir)
Yer altında yatan
Kül harmanı kimidi” (Kerkük, 1974: 52)

8. Kaplumbağayla İlgili Anlatı ve İnanışlar

Irak Türkmenleri arasında ‘tozbağa’ şeklinde geçen hayvan, halk arasında çok yavaş yürüyen ve hareket eden kişiler için kullanılır.

Halk arasında kaplumbağayla ilgili dilden dile anlatılan şu mitik inanç tespit edilmiştir: “Aslında tozbağa bir kadın olup erkek bir çocuğu doğduktan sonra kocası vefat eder. Oğluna süt veremeyecek kadar yoksul olmasından ötürü Allah’ın merhametini unutup onu sırtında taşıyarak suya atmak ister. Nehrin kenarına yaklaşınca Allah onu bir kaplumbağaya dönüştür ve oğlunu sırtına yapıstırarak kabuk yapar” (KK4).

“Rüyada kaplumbağa görmek, güzel ve süslü-püslü bir kadına işaret sayılır” (KK7).

Irak Türkmenleri arasında ‘tozbağa kimin’ deyimini ve ‘tozbağa yerışı’, ‘tozbağa öz qabuğunu saray görü’ gibi atasözleri bulunmaktadır.

Irak Türkmenleri arasında tespit edilen ve cevabı kaplumbağa olan bilmece şunlardır:

“Dağı daş dogü
(Dağı taş değil)
Yumurta doğar tavuğ dogü
(Yumurtlar tavuk değil)
Arpa yer eşek dogü
(Arpa yer eşek değil)” (KK4)
“Altı daş ıstı daş
(Altı taş üstü taş)
Ortasında bir baş ” (KK1)

9. Katırla İlgili Anlatı ve İnanışlar

Irak Türkmenleri arasında ‘qatır veya qatir’ şeklinde telaffuz edilen hayvan, fazla yük taşıyan, acılara dayanan ve çetin işler yapan kişiler için kullanılır.

“Dayanıklı bir hayvan olduğu için Türkmenler arasında güçlü olan birine ‘qatır kimin işleri/ katır gibi çalışır’ denilir. Uzun ömre delalet olduğu için rüyada görülmesi yolculuğa çıkılacağına veya ömrün uzun olunacağına veya da kısırsız bir kadınla evlenileceğine işaret olduğuna inanılır” (KK2). “Ayrıca rüyasında zayıf bir katırı görenin dünyada çok günah işlediği anlamına

gelir. Bununla birlikte rüyada katır tarafından tekmelendiği gören birinin zorluk çekeceğine inanılır” (KK5).

“Irak Türkmen masallarında kötülük yapan kişiyi iki katıra bağlayarak cezalandırma motifi çok yaygındır” (Bayatlı 2009:180).

Irak Türkmenleri arasında ‘qatır inadı’ gibi deyim ve ‘geşim (acemi) qatır, yükü qapı ögünde endiri’, ‘qatıra babav kimdi sordular, at dayımdı dedi’ gibi atasözleri yaygın olarak kullanılmaktadır.

Irak Türkmenler arasında cevabı katır olan şu bilmece tespit edilmiştir:

“Dağdan endi henemiş

(Dağdan indi ağır tembel)

Ağzı burnu qananmış

(Ağzı burnu kanamış)

İki yarqı bir turqu

(İki adımı bir adımı)

Yeddi çibin qavarmış

(Yedi sinek kovarmış)” (Kerkük

1972:50)

10. Kurtla İlgili Anlatı ve İnanışlar

Irak Türkmenleri arasında ‘qurt’ şeklinde telaffuz edilen hayvan, diğer Türk topluluklarında olduğu gibi Irak Türkmenleri için de ayrı bir öneme sahiptir. Halk arasında en zor işleri yapan, zorlukların üstesinden gelen ve sürekli yenme becerisi gösteren kişiler kurdun benzetilir.

“Rüyada kurdun eve girmesi, yakında bir hırsızın eve gireceğine delalet sayılır. Bununla birlikte rüyasında kurt öldüren kişinin, karşısına çıkan engellerin üstesinden geleceğine inanılır” (KK8).

“Cin ve kötü ruhların kurttan korktuklarına inanılır. Bu yüzden bir varlığı kötülükten korumak amacıyla onun yanında kurdun dişi, kemiği vb. uzuvları bulundurulmaya çalışılır” (KK4).

Irak Türkmenleri arasında ‘qurt dediğ qulağı çıktı’, ‘qurt geldi, çaçal

geldi’, ‘qurt qırdı çaçal yedi’, ‘qurttan kıyamete qalmağ’, ‘qurttan qoyun bir arada yaşamağ’, ‘qurttan yeyip qoyunla şıvan etmeğ’ (Vasfi 2001: 146) gibi deyimler; ‘qurda neden boynuv qalın demişler, öz işimi özüm yaparam demiş’, ‘qurdun tobası (tövbesi) qoyunu görünceye qederdi’, ‘qurdun qarnınan (kılığınan) çıktı, çaçal qarnına girdi’, ‘qurttan qorxan köppek besler’, ‘qurt qocalırsa köpeklere mezzeqolu (alaylık olur)’, ‘qurt ac olursa qurt yer’, ‘qurt dumanlı hava sever’, ‘qurt balası qurt olu’, ‘qurt kıyamete qeder qalmaz’, ‘qurttan qoyun bir bizde su içer’, ‘qurttan güler, qoyunna yığlar’, ‘qurt bizden iraq olsun, yediği quyruğ olsun’ gibi atasözleri (Vasfi 2001: 243; Zabıt, 1962: 64; Terzibaşı 1962:90) bulunmaktadır.

Irak Türkmenleri arasında cevabı kurt olan şu bilmece tespit edilmiştir:

“Sürü içinde bir ataştı (Ateştir)” (KK8).

11.Kediyle İlgili Anlatı ve İnanışlar

Irak Türkmenleri arasında ‘pisik veya pışşığ’ şeklinde geçen hayvan, Türkmenler arasında sürekli et yiyen, kıskanç olan ve doğum yapan kişiler için kullanılır.

“Halk arasında kedi, kıskançlığın ve nankörlüğün simgesi sayılır. Kedi, ev avlusunda ev sahibi kadına sırtı dönük oturursa eve misafir geleceğine; kadın onu kovmak için bir hareket yaparsa kedi ağırdan hareket ederse misafirin daha sonra, kedi hızlıca hareket edip koşarsa misafirin tez zamanda geleceğine inanılır” (KK1).

Bir başka inanca göre “Kedinin yedi ruhu/canı var. Bu yüzden çok yüksek yerlerden düşmesine rağmen ona bir şey olmaz” (KK1). Evde kedinin bulunmasının ev sakinleri arasında bol bol kavganın çıkmasına neden olduğuna inanılır” (KK2).

Kedilerin cinler gibi iyi ve kötü olanlarının bulunduğu inanılır. Kedilerin öldürülmesi kötülüğe yol açar. Bu yüzden yaşlı kadınlar çocuklara, kedilere karışmamaları ve dövmemeleri için sürekli uyarıda bulunurlar. Tespit edilen bir anlatıya göre, “Gencin biri bir kedi öldürür. Gece ona cinler peyda olur ve kedinin kan hakkını ondan isterler. Vermeyince cinlerin biri parmağını gencin gözlerine sokup çıkarır” (KK2).

“Kedinin kulaklarını kaşınması, uzun bir zamandan beri eve gelmeyen birinin eve geleceğine yorulur” (KK3).

Kedi ile köpek arasındaki düşmanlıkla ilgili halk arasında şöyle bir anlatı dolaşmaktadır: “Hz. Nuh, gemisine bindirdiği hayvanların çoğalmasması için onlardan cinsel ilişkiye girmemelerini istemiştir. Ancak köpek, Hz. Nuh’un sözünü tutmayıp cinsel ilişkiye girince kedi onu görür ve Hz. Nuh’a haber verir. Bu yüzden o günden bu yana kedi ve köpek arasında düşmanlık hep devam etmiştir” (KK3).

“Kedinin rüyada görülmesi, bir hırsızın eve girmesine delalettir. Dışı kedinin görülmesi ise hilebaz ve hırsız bir kadına delalet sayılır” (KK7).

Irak Türkmenleri arasında ‘pisig ruhu olmağ’ (Vasfi 2001: 169) deyimi ve ‘pisige poxuv dermandı dediler, getti samanlıxta saxladı’, ‘pisigin eli/burnu ete olaşmaz, diyer qoxuptu’, ‘pisigin qaçtığı samanlığa qederdi’, ‘pisigin tobası sıçanı görünceye qederdi’, ‘pisig de qavurğa yermiş’ (Vasfi 2001:250) gibi atasözleri bulunmaktadır.

Irak Türkmenleri arasında tespit edilen ve cevabı kedi olan bilmeceleşmeler şunlardır:

“Dağdan endi
(Dağdan indi bir fil)
Eli ayağı zifir
(Eli ayağı yağlı)” (Kerkük 1974:49)
“Gelişi aslan kimin
Duruşu sultan kimin” (Kerkük 1974:52)

12. Tavukla İlgili Anlatı ve İnanışlar

Irak Türkmenleri arasında ‘tavuğ/taviğ’ şeklinde telaffuz edilen hayvan, sürekli uyuyan, yumurtayı seven ve çöplük gibi pis yerlerde dolaşanlar kişiler için kullanılır.

Halk arasında tavuk çok sevilen bir hayvandır. Bu yüzden Irak Türkmen halk edebiyatı ve folklorunda tavukla ilgili zengin bir malzeme vardır.

“Tavuğun güneş altında ayaklarını uzatmış vaziyette uyuması, hayırlara alamet olarak kabul edilmez. Aynı zamanda bu vaziyet kimilerine işaret sayılır. Tavukların birbirleriyle fisıldamaları da bir misafir geleceğine işaret olarak kabul edilir” (KK2).

“Evli çiftlerin yastıklarının tavuk tüyünden olması, aralarında uyumsuzluk yaşanabileceğine ve kavga edebileceklerine yorulur. Bu yüzden evli çiftlerin yastıklarının tavuk tüyünden değil, pamuk veya başka hayvanın tüyünden olmasına özen gösterilir” (KK1).

Yaşlı kadınların anlattığına göre, “Melekler gece tavuklara yük taşıtıkları için tavuklar sabah erkenden kalktıklarında karınları aç olup yemek ararlar”(KK5).

Tavuk horoz gibi öterse onu kesmek gerektiğine, aksi takdirde ev sahiplerine kötülük geleceğine inanılır.

“Tavuğu kesen şahısın, kafasından önce ayaklarını kesmesi gerekir. Aksi takdirde tavuğun başını kestikten sonra ayaklarını kesen kişinin rüyasına tavuğun gireceğine ve ona kötülük yapacağına inanılır” (KK8).

Irak Türkmenleri arasında ‘tavuğ yuxusu’, ‘tavuğ qoxurdan’(Vasfi 2001: 189) deyimler ve ‘tavuğ bir su içer, bir Allah’ına baxar’, ‘tavuğ ölü gözü küllüğe qallı’, ‘tavuğ semiz olduxça götü daralı’, ‘tavuğ qaz yumurtası doğsa

götü yırtılı' (Terzibaşı 1962:75) 'tavuğ yuvasını tanır', 'tavuğ hayvanlığı ile yumurta doğarken yırtılmaz', 'tavuğun yumurtası xoştu, poxu xaraptı', 'tavuğ yumurta da doğar pox da' (Zabıt 1962:36), 'tavuğdan yatarlar, xoruzdan qaxallar', 'tavuğ qazığ üstünde doğar' (Nacioğlu 2000:57) gibi atasözleri bulunmaktadır.

Irak Türkmenleri arasında tespit edilen ve cevabı tavuk olan bilmeceler şunlardır:

"Get get diyer gidağ diyer
Günde yumurta doğmak ister" (KK5)
"Nene bir qızı doğuru
Ne ayağı var ne başı
Qız bir ana doğuru
Hem ayağı var hem başı" (KK5)

13. Tilkiyle İlgili Anlatı ve İnanışlar

Irak Türkmenleri arasında 'tülkü' şeklinde telaffuz edilen hayvan, halk arasında hile yapan ve kumpas kurma peşinde olan kişilere benzetilir. "Tilki her zaman hilebaz, düzenbaz ve gad-dar olarak bilinir. Tilkinin av sırasında görülmesi, avlanacak hayvanın av-cıdan kurtulmayacağı anlamına gelir" (KK5).

"Rüyada tilkinin görülmesi, üzü-cü bir haberin geleceğine işaret sayılır. Rüyasında yanında tilkinin geçtiğini gören kişinin gözüyle göremediği düş-manlarının bulunduğu anlamına gelir" (KK4).

"Rüyada tilkinin bağırması kişinin girmek istediği yola girmemesi gerektiğine dair bir işaret sayılır" (KK1). "Rü-yasında tilki gören kız veya kadınlar, bunu birilerinin kendilerine kötü ni-yetle baktığına işaret olarak yorumlar-lar" (KK1). "Tilkinin rüyada görülmesi olumsuzluktur; çünkü o her zaman al-datma ve düzenbazlık simgesidir. Rü-yada tilki ile kavga etmek, cinlere kö-tülük yapmak anlamına gelir" (KK4).

Irak Türkmenleri arasında "Tülkü

yuxusuna vurmağ özünü' (Vasfi 2001: 192) deyimi ve 'tülkünün ağzı salqı-ma olaşmayınca turşu diyer', 'tülkü-nün fermanı oxununca derisi debbağa gider'tülkü dellüğe girmez, quyuğun-da bir sipirge bağlar', 'tülküye dediler şahadıv kimdi, quyuğunu gösterdi' (Vasfi 2001: 256; Terzibaşı 1962: 47-48; Zabıt, 1962:36) gibi atasözleri bu-lunmaktadır.

Irak Türkmenleri arasında cevabı tilki olan şu bilmeceler tespit edilmiştir: "Geceler çıkar, ortada gezer, sağ sola baxar tavuğlara qıyar"

"Gündüz evde, gece avda" (KK4)

14. Yılanla İlgili Anlatı ve İnanışlar

Irak Türkmenleri arasında 'ılan' şeklinde telaffuz edilen hayvan, halk arasında kötülük yapan, gizlice iş çeviren ve ikiyüzlü olan kişiler için kul-lanılır. Irak Türkmen halk edebiyatı ve folklorunda yılanla ilgili çok zengin bir malzeme bulunmaktadır.

"Halk arasında mevcut inanca göre yılan her gün yeni bir kılıf değiştirir. Dolayısıyla ikiyüzlü insanlara 'ılan kimindi' denilir. Yolculuğa çıkan kişinin karşısına yılan çıkarsa amacına erişeceğine inanılır" (KK3).

"Halk arasında dolaşan rivayetlere göre, her evin bir yılanı var. Söz konusu inancının bölgede yaygın bir şekilde günümüzde bile canlı olarak devam ettiğini görmekteyiz. Her evde beyaz ve karayılan olmak üzere iki yılanın mevcudiyetine inanılmaktadır" (Bayatlı 2017:96).

"Yılan bir kişiyi ısırırsa, Allah u Teâla'nın kudreti ile gönderildiğine inanılır. Böyle olmazsa yılan kişinin önünden bir şey yapamadan geçebilirdi inancı yaygındır. Hamile kadının karşısında yılan durursa doğacak çocuğun cinsiyetinin erkek, durmadan yoluna devam ederse kız olacağına inanılır" (KK7).

Çocuğunu nazardan korumak isteyen anne, nazarı kötü olduğunu düşündüğü kişinin yüzüne ‘Arxavda (arkanda) ilan var, arxavda ilan’ der. Böylece çocuğunu nazarı değen kişiden koruyacağına inanılır (KK1).

“Halk arasında yılanla ilgili yaygın olarak şu rivayet anlatılmaktadır. “Yılan, ağzında şeytanı saklayıp kapının eşiğinden onun cennete girmesine yardımcı olmuştur. Bunun neticesinde şeytan Hz. Âdem ve Havva’nın cennetten çıkılmaları sebep olmuştur. Cennetten çıkmasına yılanın sebebiyet verdiği öğrenen Hz. Âdem, onu yakmıştır. Söylentilere göre yılanın küllerinden pireler doğmuştur. Bu yüzden pirenin ısırığı acıdır” (KK4).

“Yılanın rüyada görülmesi, düşmana delalet sayılır. Rüyasında ölü bir yılanı gören kişinin düşmanın şerinden sakınması gerekir. Yılan tarafından ısırıldığını gören kişinin hasta olacağına inanılır” (KK6).

“Büyü açısından yılanın kanı ile göze sürme çekilirse gözün iyileşeceğine, yılanın kalbi insanın kalbi üzerine sürülürse büyüden etkilenmeyeceğine; diş ağrısı olan insanın dişi üzerine yılanın dişi sürülürse acısının dineceğine, hamile kalmayan kadının kalçası üzerine yılanın dişi yapıştırılırsa hamile kalacağına inanılır” (KK4).

“Irak Türkmenleri arasında ‘İlan başı axtarmağ’, ‘İlan başı essük’, ‘ilan çalmışa dönmeğ’, ‘ilan dellüğüne barmağ soxmağ/ dürtmeğ/ uzatmağ’, ‘ilan kimin’, ‘ilan kimin don degiştirmeğ’, ‘ilan matalına dönmeğ’, ‘ilan qarnında olmağ’ (Vasfi 2001:125) gibi deyimler ve ‘ilan yuvarları dellüğü tapar’, ‘ilanı basmazsav çalmaz’(Vasfi, 2001:239), ‘ilan tekin sarxılandı’, ‘ilan quyuğundan sem tükenmez’, ‘ilanı gördiysev qal, aqrebi gördiysev qaç’ (Nacioğlu 2000:37), ‘ilanın ağına qeresine nalet (lanet)’, ‘ilan imşağsa da zehiri dişin-

dedi’, ‘ilan feqirse de zehirlidi’ (Zabıt 1962:23) ‘ilan yarpızdan haz etmez, yarpız da ilanın burnu öğünde gögeri’ (Terzibaşı 1962:31) gibi atasözleri bulunmaktadır.

Irak Türkmenleri arasında tespit edilen ve cevabı yılan olan bilmeceler ise şöyledir:

“Uzun uzun uzanı

“Senede bir bezeni (KK3)

Uzandı ip dogü

(Uzundur ip değil)”

“Dişliri köpek dogü

(İsırır köpek değil)” (KK3)

“Tikişsiz kömleği var

(Dikişsiz gömleği var),

panaturu yox

(Pantolonu yok),

İki gözü var, ayağı yox,

Adam öldürü eli yox” (KK3)

Sonuç

Sonuç olarak, Irak Türkmenleri arasında hayvanlarla ilgili halk kültürü ve edebiyatı ürünlerinin bilim ve teknolojiye yaşanan gelişmelere rağmen günümüzde de önemli ölçüde yaşadığı görülmüştür. Hayvanlarla ilgili tespit edilen mitik anlatı, yorum, rüya tabirleri, benzetme, atasözü, deyim ve bilmecelere Türk dünyasının muhtelif yerlerinde de rastlanabilir.

Çalışmada tespit edilen bilgilerden görüleceği üzere, Irak Türkmenleri arasında deve, horoz, inek, karınca, kaplumbağa, katır, kurt gibi hayvanlara olumlu akrep, eşek, karga, kedi, tilki ve yılan ise olumsuz olarak yaklaşmaktadır. Diğer yandan deve, inek, horoz, karınca, kaplumbağa, katır, kurt ve tavuğun uğurlu veya uğur; akrep, eşek, karga, kedi, tilki ve yılanın uğursuzluk getireceğine ilişkin inançların mevcut olduğu görülmüştür.

İnsanların olumlu ve olumsuz özelliklerini ifade etmekte hayvanların özelliklerinden yararlanıldığı gö-

rülmüştür. Bu durumun hem şehir de hem köy ortamındaki Türkmenler için geçerli olduğu söylenebilir. Folklor ürünlerinin ortaya çıkmasında hayvancılığın rolü olduğu ifade edilirse yanlış bir tespit sayılmaz.

Teknolojinin gelişmesi ve hayatın bütün alanlarını etkilemesine rağmen çalışmada yer alan bilgilerin tamamının Türkmenler arasında canlı bir şekilde yaşadığı görülmüştür. Bunların büyük bir kısmının İslamiyet'ten önce mevcut olup daha sonra İslamî bir kisveye bürünerek günümüze kadar geldiği söylenebilir.

Hayvanlarla ilgili verilerde İslam dininin etkisinin açık olduğu ifade edilebilir. Sözelimi deve, inek, kaptır, yılan, eşek, kurt, karga, karınca gibi hayvanların Kuran-ı Kerim'de de isimleri geçmiştir. Aynı zamanda söz konusu hayvanlar, İslamiyet öncesi Türk inanç sisteminde de yer almıştır. Bu yüzden Irak Türkmenleri arasında hayvanlarla ilgili tespit edilen verilerin ortaya çıkması ve günümüze kadar devam etmesi İslam dininin yanı sıra Türk inanç sisteminin etkisine de bağlanabilir.

KAYNAK KİŞİLER

- KK1. Suhayla Mahmuz Şakir, 1952 Hanekin doğumlu, ortaokul mezunu. 16.07.2016
 KK2. İnam Celal Cemal, 1962, Hanekin doğumlu, ev hanımı. 23.09.2017.
 KK3. Reza Abbas Hamdi, 1965 Kerkük doğumlu, öğretmen. 15.09.2016
 KK4. Hasan Ali Ekber, 1955, Tuuzhurmatı doğumlu, memur 13.07.2016.
 KK5. Cınan Salah Felah, 1960 Altunköprü doğumlu, öğretmen. 16.07.2017.
 KK6. Hüseyin Tahsin Hasan, 1958 Kızlarbat doğumlu, memur. 08.08.2016.
 KK7. Hazim Şükür Abdurrahman, 1956, Tuzhurmatı doğumlu, esnaf. 03.02.2017.
 KK8. Cemal Aziz Ahmet, 1964 Kerkük doğumlu, şoför. 21.08.2016
 KK9. Yaşar Avni Muahmmet, 1967 Kerkük doğumlu, şoför. 23.08.2016
 KK10. Eyüp Yahya Hıdır, 1960 Telafer doğumlu, memur. 15.01.2017.

KAYNAKLAR

- Aytaş, Gıyasettin. "Türk Kültür ve Edebiyatında Geyik Motifi ve Haza Destan-ı Geyik". *Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 11(Kış 1999):161-170.
- Bayatlı, Necdet Yaşar. *Irak Türkmenlerinin Halk Masalları* (İnceleme- Metin-Sözlük). Ankara: Berikan Yayınevi, 2009
- Doğan, Levent. "Türk Kültüründe Hayvanlar ve Hayvan İsimleri", *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, (Güz/2, 2002) 12/2:615-659.
- Çağatay, Saadet. "Türk Halk Edebiyatında Geyiğe Dair Bazı Motifler", *Türk Dili Araştırma Yıllığı Belleten*-1956.
- Elçin, Şükür. *Halk Edebiyatı Araştırmaları-II*, Ankara: Akçağ Yayınları, 1997.
- Gömeç, Saadetin. *Türk Destanlarına Giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2009
- Gül, Meltem. "DivânüLügâti't Türk'teki Hayvan Adları Üzerine Bir İnceleme". *İdil Dergisi*, 2015, Cilt 4. 15.1-24.
- İnan, Abdülkadir. *Makaleler ve İncelemeler I*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1998.
- Kafesoğlu, İbrahim. *Türk Milli Kültürü*. 25. baskı, İstanbul: Ötüken Yayınları, 2004.
- Kerkük, Aydın. *Irak Türkmen Ağzında Bilmeceler*. Kerkük: Cumhuriyet Yayınları, 19721
- Koca, Salim. *Türk Kültürün Temelleri II*, Ankara: ODES Lmt'd Şti. Yayınları, 2003.
- Küçükbasmacı, Gülten. "Türk Mitolojisinde At", *Türk Mitolojisine Giriş*. (Editör Fatma Ahşen Turan- Meral Ozan), Ankara: Gazi Kitabevi. 2015, 207-228.
- Nacioğlu, Muvaffak. *Ne Güzel Demişler*, Bağdat: Kültür Bakanlığı-Kültür İşleri Evi, 2000.
- Ögel, Bahaeddin. *Türk Kültürünün Gelişme Çağları I*, Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2001.
- _____. *Türk Mitolojisi C.1*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2003.
- Roux, Jean Paul. *Türklerin ve Moğolların Eski Dini*. 2. baskı, İstanbul: İşaret Yayınları, 1998.
- Terzibaşı, Ata. *Kerkük Eskiler Sözü*, Bağdat: Türkmen Kardeşlik Ocağı Yayınları, 1962.
- Türktaş, M. Metin "Dede Korkut Hikâyelerinde Adı Geçen Hayvanlar ve Bu Hayvanların Diğer Türk Lehçelerindeki Adlandırılışları", *Önder Göçgün'e Armağan Cilt:2*, Ed: Mithat AYDIN, Denizli: Pamukkale Üniversitesi Yayınları, 2013
- Vasfi S. İhsan. *Irak Türklerinde Deyimler ve Atasözleri*. 2. baskı, İstanbul: İzzettin Kerkük Kültür ve Araştırma Vakfı Yayınları, 2001.
- Zabıt, Şakir Sabir. *Irak Türkmenleri Ağzında Atasözleri*, Bağdat: El-Basri Matbaası, 1962.